

Hummel, Johann Nepomuk (1778-1837)

Österrikisk pianist, tonsättare och lärare

När man läser om Haydns, Mozarts, Beethovens och Schuberts musik, dyker ofta Hummels namn upp. Ofta får han tjäna som exempel på en samtida tonsättare till dessa, men utan deras storhet. Under första halvan av 1800-talet var hans musik dock mycket spelad, och som pianist var hans skicklighet högt skattad. Hans förmåga till improvisationer jämfördes t.o.m. med Beethovens. Nu betraktas han allmänt som en länk mellan den klassiska och den romantiska stilen, inte minst som en föregångare till romantikens harmoniska förnyelse. De som har svårare för honom som tonsättare kan t.o.m. se honom som en representant för salongsmusiken, alltså en genre som enligt Robert Schumann betonade det virtuosa och mekaniska.

Hummel föddes i Bratislava (Pressburg). Han fick sin första utbildning av fadern, som var musikdirektör vid militärskolan i Pressburg. När han var 8 år fick han gratis lektioner av Mozart under två år. Han studerade senare även för Salieri och Albrechtsberger i Wien. Där träffade han Beethoven; deras vänskap varade livet ut. Hummel rekommenderades av Haydn till kapellmästarposten hos familjen Esterházy 1804-11. Under åren 1816-19 var han kapellmästare vid hovet i Stuttgart och från 1819-37 vid hovet i Weimar, där han blev vän med den åldrande Goethe.

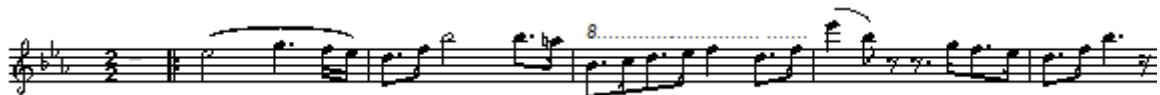
Som en av tidens stora pianovirtuoser genomförde Hummel många konsertresor men hann ändå med att komponera ca 120 verk. Bland dessa finn en opera, *Matilde von Guise* och 8 pianokonsertter. Bland kammarmusikverken spelas fortfarande hans septett, som på sin tid jämfördes med Beethovens. Även hans violasonat och cellosonat har under senare år åter uppmärksammats.

Sonat för piano och viola op. 5:3

1. Allegro moderato 2. Adagio e cantabile 3. Rondo: Allegro con moto
1798?

Detta är ett mycket tidigt verk av Hummel. År 1798 publicerades op. 5 innehållande tre sonater, två för piano och violin och en för piano och viola. Det finns osäkerhet om tillkomståret. Kanske skrevs violasonaten redan 1790 inför en konsertturné till Danmark tillsammans med fadern. I så fall var han endast 12 år gammal. Sonaten, som är en av musikhistoriens första violasonater, ställer krav både på pianisten och violasten. Trots titelns ordning på instrumenten, har violan fått ett i det närmaste likvärdigt utrymme i verket.

Hela sonaten kännetecknas av sina lättsamma melodier och deras rikedom på utsmyckningar, något som Hummel var en mästare på. Efter tre takters inledning introduceras huvudtemat i pianot:

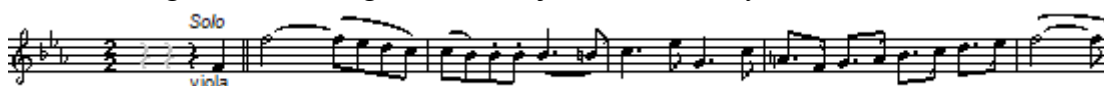
Det är mycket lätt att känna hur Mozarts ande svävar över verket. Om det är riktigt att sonaten skrevs när Hummel var 12 år måste man imponeras av resultatet. Mozart själv skrev knappast bättre musik när han var 12, hans sångspel *Bastien och Bastienne* till trots.

Även sidotemat i B-dur hörs först i pianot:

Expositionen har repristecken.

Genomföringen överraskar genom att börja med en helt ny melodi i violan:

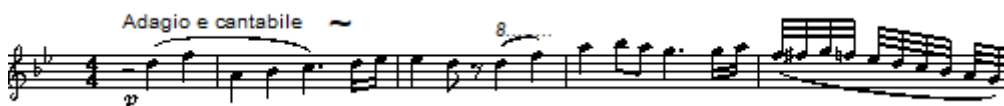

Den avlöses av en utveckling av huvudtemat.

Återtagningen följer gängse mönster med båda temana i tonikan, Ess-dur.

Mellansatsen kan betraktas som tredelad i ABA-form.

A-delen inleds i pianot med en långsam, vacker melodi:

Mellansnitt, B, är rörligare:

Efter en utflykt till c-moll slutar avsnittet i en solokadens i pianot.

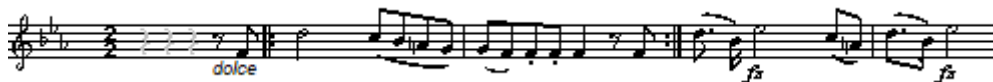
A-delen återkommer och avslutar.

Finalen är rik på melodier. Som orienteringshjälp kan kanske följande mönster fungera: två teman växlar rondoartat i ABABA-form.

A presenteras i pianot:

Första temat i episoden, B (B-dur), introduceras i violan:

Här finns även en andra del som domineras av triolfigurer i pianot.

Andra A är längre och har genomföringskaraktär. Här hörs också en ny temaidé:

Andra B går i Ess-dur. Satsens struktur får därmed stora likheter med en sonatformstyp som börjar sin återtagning med sidotemat.

Sista A är förkortat.

Sonat för piano och cello op. 104

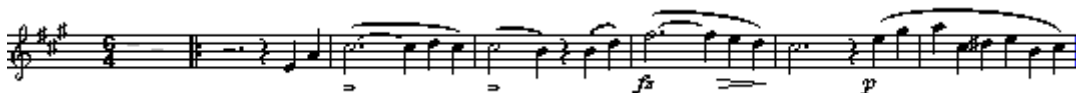
1. *Allegro grazioso* 2. *Romanza: Poco adagio* 3. *Finale: Allegro non troppo*
1824

Hummel är nu en mogen man, 46 år gammal. Som man kan vänta av en melodiker är verket fyllt av lättillgängliga melodier. Dessa bidrar helt klart till den idag förnyade populariteten, men nog finns här även andra kvaliteter. Pianostämman har visserligen en dominerande ställning, men det är ett faktum, som inte brukar avhålla oss från att uppskatta Chopins och Rachmaninovs cellosonater. För att inte tala om Haydns pianotrior! Det finns olika editioner av verket. På nätet har jag hittat tre olika beteckningar på sonatens satser. Ovanstående har hämtats från edition C.F.Peters i Leipzig. Se nedan.

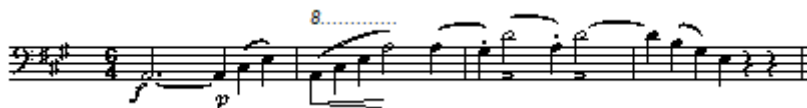
Första satsen inleds i cellon med ett 4 takter långt tema, som dock inte återkommer:

Huvudtemat är, som nästan alltid hos pianisten Hummel, förlagt till pianot:

En andra del av temat gör utflykter i moll, även dessa i pianot. Det avslutas med några pregnanta fallande oktavsprång, som upprepas i cellon. Cellon får sedan – efter lång väntan – ta sig an huvudgruppens andra tema:

Nästa tema har i början melodiska kvaliteter:

Det övergår sedan i en punkterad rytmik, som bildar överledning till sidogruppen.

Sidotemat går i C-dur. Hummel väljer alltså medianten i stället för dominanten i expositionens andra del. Detta tonartsval blir vanligt inom romantiken, men hade använts redan av Beethoven. Temat spelas i cellon:

Ett andra sidotema har stora likheter med överledningstemat (nr 4 ovan). Det får väl sägas vara ett ovanligt drag. Temat spelas i dialog mellan instrumenten:

Ett sluttema i A-dur sätter punkt för expositionen. Cellon spelar:

Hummel följer det klassiska bruket att låta expositionen tas i repris.

Genomföringen sysslar i huvudsak med sidogruppens två teman.

Återtagningen är förkortad och innehåller endast huvudtemat och andra sidotemat. En kort coda börjar med några takter av det första sidotemat, men det är spegelvänt och påminner alltså om sluttemat:

Huvudtemat får dock sätta punkt.

Mellansatsen, *Romanza: Poco adagio*, återvänder till första satsens sidotonart, C-dur. Satsen borde garantera stort publikt genomslag. Den har i stort ABA-form, men med en överraskning.

A-delen presenteras som vanligt först i pianot. Cellon upprepar det första temat:

Denna första A-del har temauppbyggnaden aaba-c, där c är ett litet mellanspel, som ska leda till B-delen.

Temadel b, som inom populärmusiken skulle ha kallats ”sticket”, är lika effektivt som a. På nytt är det pianot som är primus motor:

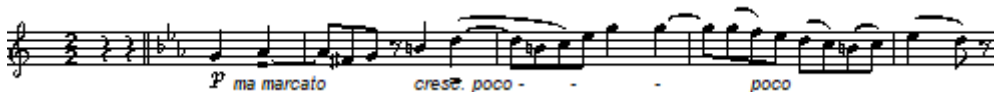

När a kommer tillbaka i pianot spelas det mot långa toner på den öppna C-strängen i cello, innan denna tar över melodin.

Tema c, klingar ljuvt och troskyldigt:

Desto större blir därför kontrasten när B-delen börjar. Den står i c-moll och utgör enkeltligen en kontrast. Piano och cello har olika stämmor, men temat verkar ligga i pianot:

Den dramatiska B-delen är tvådelad och de två delarna länkas överraskande ihop av det naiva temat c från A-delen. När den senare återvänder är den nerkortad. I slutet använder sig Hummel på nytt av tema c.

Trots att första satsen står i A-dur, både börjar och slutar finalsatsen i a-moll. Sådan ambivalens mellan dur och moll i yttersatserna är ovanlig men kommer några år senare att påträffas i t.ex. Mendelssohns a-mollkvartett.

Finalsatsen har än mer av pianodominans än de övriga. Det har föranlett en förläggare, C.F.Peters i Leipzig att utge verket med cellisten Friedrich Grützmachers version av satsen, där han helt enkelt har flyttat en del av pianots temaavsnitt till cello. Det är den versionen som kommenteras här och alltså inte Hummels ursprungsversion.

Satsen, *Finale: Allegro non troppo*, har rondoform och följer mönstret ABACA-coda.¹

¹ I ett partitur från CC, Creative Commons, har satsen beteckningen *Rondo. Allegro vivacetto*. Här är cellostämman mycket spartansk.

Ritornellen, A, börjar i pianot. Tonarten är a-moll:

Det dröjer 32 takter innan temat återupprepas i cellon.

Ett andra tema som får en viss betydelse börjar i kanon:

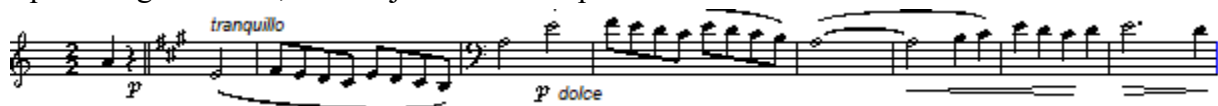

Episod B börjar i cellon:²

Andra A är nerkortad.

Episod C går i A-dur, och börjar med växelspel mellan stämmorna:

I sista A sker en viss utveckling av andra temat. Detta ligger även till grund för den avslutande codan.

Nog finns det skäl för att ett sådant verk fortfarande ska stå på cellorepertoaren!

² I Hummels originalpartitur börjar B i pianot och spelas en oktav över Grützmachers cellostämma ovan.